

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
POBOČKA V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1966

BRNO 1967

ZÁCHRANNÝ VÝZKUM VE STAROBRNĚNSKÉM KOSTELE A NÁLEZ HROBKY PANA JINDŘICHA Z LIPÉ

BORIS NOVOTNÝ

Tab. 50, 51

Ve dnech 15. až 17. III. 1966 prováděl referent spolu s technickými pracovníky L. Frankem a V. Vymazalem záchranný výzkum v zadní kůrové části kostela Nanebevzetí P. Marie na Starém Brně. Vzhledem k podélné ose hlavní lodi byla výzkumná sonda situována uprostřed její pravé poloviny. Sonda měla rozměry 2×5 m. Pod recentními dlaždicemi se porůznu nalézaly jednoduché hliněné vypalované dlaždice o rozměrech 12×12 cm.

V hloubce 1 m byla zachycena do sprašového podloží se zahlubující jáma hrobu č. 1. Z kostry, orientované od západu k východu, byla odkryta horní polovina těla bezzubého člověka. Jeho ruce spočívaly podél těla a lebka byla uložena na vypalované dlaždici (12×12 cm). U kostry nebylo nálezů. Severozápadně od hrobu č. 1 byl v hloubce 150 cm, tedy v druhé vrstvě, odkryt hrob č. 2. Výplň hrobové jámy tvořila sprašová hlína se zlomky cihel a zvířecích kostí. Tato rovněž starší osoba byla pochována s opačnou orientací, a to ve směru od východu, obličejem k západu. Z rakve se dochovaly zlomky dřeva. Okolo hlavy byly stopy bělavé hmoty, snad zbytky zetlelého peří s podušky. Okolo kostí rukou, sepjatých na prsou, byl ovinut rúženec, z něhož se dochovaly některé korálky a dřevěný křížek s kovovým korpusem. Na kostech ulpěly zbytky tkaniny z oděvu splývajícího až k nohám. Šat pochovaného byl zdoben výzdobou z drobných korálků. Za hlavou byla nalezena kolmo do hrobu zasazená kovová, poněkud prohnutá destička o rozměrech 13×11 cm s porušeným latinským nápisem. Z nápisu vyplývá, že pochovaný byl kněz, který zemřel roku 1770.

Vedle hrobu č. 2 se nalézal v hloubce 150 cm pod povrchem hrob č. 3. Kostra byla původně podobně orientována jako v hrobě č. 2, tj. od západu k východu, ale kosti byly dislokovány a shrnuty na hromádku. Hrob byl bez nálezů. V superpozici nad hrobem č. 3 ležela kostra hrobu č. 4, orientovaná opět od západu, obličejem k východu. Pravá ruka ležela v klíně, levá spočívala na prsou. Hrob byl bez nálezů.

U západního konce sondy byly výzkumem odkryty v hloubce 150 cm ještě dvě další lebky koster, které směřovaly pod západní profil sondy (hroby č. 5 a 6). Lebka hrobu č. 5 byla rovněž uložena na nějaké podušce, jejíž stopy se dochovaly.

Po odstranění koster byla při dalším průzkumu dna sondy odkryta tmavá náplavová bahnitá vrstva, zasahující až do hloubky 2 m pod povrchem. Tím byl průzkum v sondě uzavřen.

Z uvedených zjištění vyplývá, že se v zadní části hlavní lodi pochovávalo v průběhu 18. století a množství pohřbených možno přibližně odhadnout na počet okolo sta osob.

V další fázi záchranného výzkumu, prováděného v červnu 1966, byly při snímání prkenné podlahy v sakristii odkryty dvě vedle sebe v druhotném uložení situované náhrobní desky, orientované vesměru od západu k východu. Mramorový náhrobní kámen o rozměrech 130×80 cm nese německý nápis, který zní v překladu: Zde leží pochována ctihodná panna Kordula Wagnerová z Jihlavy, která v 10. letech svého věku vstoupila do řádu a pak jako převorka tohoto slavného domu Božího svůj život a stáří do 117 let křesťansky a zbožně trávila a v pondělí po sv. Matouši blaženě v Pánu zesnula. Jí a všem nám nechť je dopřáno radostného vzkříšení. Amen. Roku 1569.

Druhý náhrobní kámen o rozměrech 172×88 cm, rozlomený na tři části, je zhotoven z pískovce. Je na něm vytesána postava muže v dlouhém rouše s širokými rukávy a čepcem. Na pásce, zavěšené přes pravé rameno, mu u levého boku visí mečik. V pravém horním rohu obrazu je vytesán erb s lodkou a veslem. V pásu kolem okraje náhrobního kamene probíhá celkem dobře zachovalý a čitelný latinský nápis v gotické minuskuli. Pouze v jednom místě za slovem zemřel nelze doposud spolehlivě určit jméno. Překlad textu zní: Léta Páně 1458 zemřel . . . rybář o vigílii sv. Prokopa. Modlete se za něho †. Náhrobní deska bezpochyby nepatřila chudému rybáři, ale patrně starobrněnskému obchodníku s rybami, základní masitou potravou středověkého obyvatelstva.

Kromě náhrobních kamenů byly pod dřevěnou podlahou sakristie nalezeny v hloubce 70 cm pod povrchem zbytky lidských koster a mužská lebka. V zadní části sakristie jsme dále objevili dvě nevelké krypty s cihlovým klenutím. V jedné z nich byly zbytky ztrouchnivělé dřevěné rakve a lidské kosti. Druhá byla částečně zavalena sutí a ve směru k jihu pokračoval průchod do neznámého prostoru.

Konečně ve třetí fázi záchranného výzkumu, prováděného Archeologickým ústavem ČSAV, pob. v Brně, při příležitosti zavádění parovodního topení pod povrch dlažby, jsme v přední části pravé kostelní lodi zjistili a otevřeli další hrobku. Ze středověkých cihel pečlivě vybudovaný prostor měl vnitřní rozměry: délka = 230 cm, šířka = 75 cm, hloubka od povrchu = 130 cm. Hrobka byla vyplněna druhotným zásypem hlíny s kusy cihel, malty a kamenů. V hloubce 40 cm pod povrchem se v delších stěnách nalézaly protilehle proti sobě situované obdélné výklenky, vždy tři na každé straně. Výklenky, tj. konstrukční kapsy o přibližně stejných rozměrech 20×25×20 cm, byly uzpůsobeny pro zapuštění trámků v jednoetážové hrobce.

V horní části výplně hroby jsme našli rozptýlené lidské kosti mladšího jedince. Ve vzdálenosti 25 až 30 cm nade dnem se rýsoval obrys dřevěných zbytků rakve o rozměrech 195—200×50×

40 cm. Při odstraňování druhotné hliněné výplně se zbytky malty a zlomky cihel se našly ještě železné hřeby se zbytky dřeva, dále pozůstatky plechového pásového okutí rakve a tři záchytné železné kruty s přikovaným výběžkem pro zapuštění do dřeva. V prostoru uvnitř rakve ležely pozůstatky lidských kostí dospělé osoby, zlomky lebky, některá žebra, obratle, zlomky pánevních kostí a dolní části nohou in situ. Ostatní kosti neúplné kostry, jako kupříkladu části lebeční kalvy v místech levého chodidla, byly dislokovány. Dno hrobky, vybudované z cihel, bylo vymazáno maltou. Po levé straně hrobky se nalézala druhá, částečně překlenutá prostora bez vyzděného dna. Celá prostora působí dojmem nedobudované hrobky. Podle klášterních záznamů byl v pravé lodi pochován pan Jindřich z Lipé. Jelikož v celé lodi nebyla výzkumem zjištěna jiná hrobka, je nutno výše popisovanou hrobku se zbytky rakve a kostry in situ považovat za poslední místo odpočinku a za tělesné pozůstatky pana Jindřicha z Lipé. Ten podle písemných zpráv si v kostele „Aula Mariae“, zřízeného u kláštera cisterciáček, zvaného Klášter králové na Starém Brně, založil roku 1324 hrob a záduší pro sebe a všechny ty „quorum bona et res minus juste forte possedi et extorsi, aut alio quocumque modo indebite turbavi (Wolný, Markgratschaft Mähren, II, 115). Tam byl také kdysi nejvyšší maršálek a podkomoří země české, jakož i hejtmán na Moravě, po své smrti 26. srpna 1329 pochován.

RETTUNGSAKTION IN DER KIRCHE „AULA MARIAE“ BEIM KLOSTER DER KÖNIGIN IN STARÉ BRNO UND DER FUND DER GRUFT DES HERRN JINDŘICH Z LIPÉ

Das Archäologische Institut der ČSAV, Zweigstelle in Brno führte, nachdem der Fliesenboden in der Kirche der Hl. Maria (Aula Mariae) obgenommen wurde, eine Rettungs- und Feststellungsgrabung durch. Die Kirche liegt beim ehemaligen Zisterzianer Frauenkloster (später Augustinianer Kloster) und wurde von der Königin Elisabeth Rejčka gegründet (Gemahlin König Wenzels II und Rudolf I). Bei der ersten Grabungsphase im rückwärtigen Chorteil des Hauptschiffes sind 6 Skelettgräber abgedeckt worden. Nach dem Fund einer Inschrift bei einem von diesen, stammen sie aus dem 18. Jh. und die Zahl der in diesem Teil bestatteten Personen kann ungefähr auf 100 geschätzt werden. In der zweiten Grabungsphase legten wir in der Sakristei zwei gemauerte und gewölbte Gräfte frei. In sekundärer Lage fand man zwei Grabsteine. Einer mit deutscher Inschrift aus dem Jahre 1569 betrifft die Priorin des Klosters, die im Alter von 117 Jahren starb. Auf dem zweiten gotischen Grabstein mit figuraler Verzierung eines Mannes mit gerafftem Gewand, Degen und Wappen, das ein Schiff mit Ruder zeigt, ist die Inschrift in gotischen Minuskeln abgefasst. Sie betrifft einen „Fischer“, offensichtlich also einen Fischhändler, der im Jahre 1458 starb. In dem dritten Grabungsphase wurde im vorderen Teil des rechten Kirchenschiffes eine aus gotischen Ziegeln erbaute Gruft, im Innenausmass von 230×75×130cm, abgedeckt. Die Gruft hatte einen Ziegelfussboden, der mit Mörtel ausgeschmiert war. In den längeren Wänden befanden sich auf jeder Seite drei Konstruktions-Hohlräume zum Einlassen der Holzbalken in der einetägigen Gruft. In der sekundären Lehmausfüllung fand man im oberen Teil der Gruft Skelettüberreste eines jüngeren Individuums. Am Boden der Gruft wurden Überreste eines Holzсарges freigelegt (ungefähr im Ausmasse von 200×50×40 cm), weiter eiserne Nägel und drei eiserne Ringe. Im Inneren des Sarges lagen Skelettüberreste einer erwachsenen Person, einige Knochen in situ, andere disloziert. Nach den Klostervermerken ist im rechten Schiff, also in der hier sich befindenden einzigen gemauerten Gruft, der höchste Marschall und Unterkämmerer des Landes Böhmen, sowie auch Hauptmann in Mähren, Herr Jindřich z Lipé bestattet worden. Dieser liess sich im Jahre 1324 hier eine Gruft und ein Kirchengut anlegen. Als er am 26. August 1329 starb wurde er hier auch bestattet.

ANTROPOLOGICKÝ POSUDEK O POZŮSTATCÍCH, NALEZENÝCH V HROBCE PÁNA Z LIPÉ VE STAROBRNĚNSKÉM KOSTELE

MILAN STLOUKAL

Mezi kostmi, které byly nalezeny v hrobce pána z Lipé a dodány k antropologickému posouzení, bylo možno rozeznat pozůstatky nejméně tří dospělých osob a kromě toho několik kostí zvířecích. Předpokládáme, ale tuto domněnku nelze ničím ověřit, že většina lidských kostí pochází z jedné mužské kostry; snad jde v tomto případě právě o pozůstatky pána z Lipé. K tomuto pohřbu jsou pak přimísleny pozůstatky ještě nejméně dvou dalších dospělých osob, pravděpodobně muže a ženy.

První mužská kostra je sice silně poškozena, ale většina kostí se zachovala. Na rozbité klenbě mozkovny vidíme srůstající lebeční švy; stáří bychom podle tohoto znaku určovali asi na 50 až 60 let. Podobně facies symphyseos sin. ossis pubis ukazuje podle Nemeskériho rozdělení na stáří 51,7

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1966

Vydává: Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně, sady Osvobození 17/19

Odpovědný redaktor: Prof. dr. Josef Poulik, DrSc.

Redaktoři: Dr. J. Říhový a dr. I. Peškař

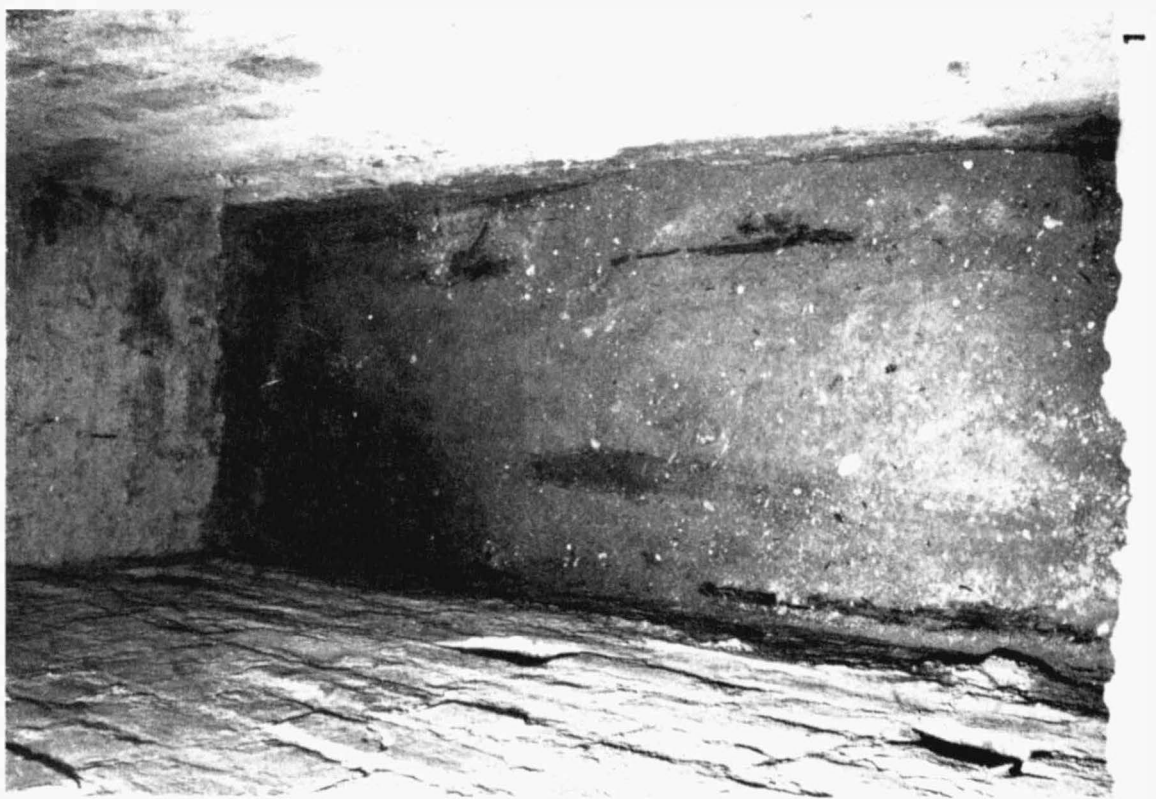
Překlady: Dr. R. Tichý a E. Tichá

Kresby: B. Ludikovská

Na titulní stránce: Bronzové kování ze slovanského hradiska v Mikulčicích

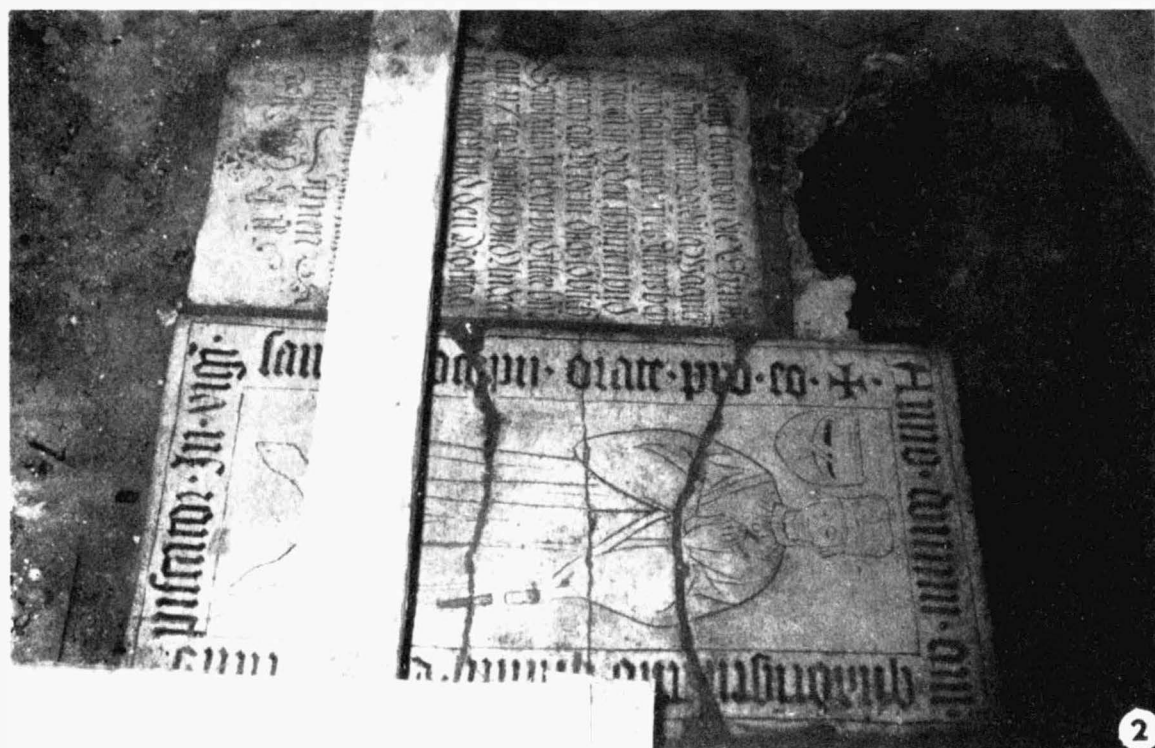
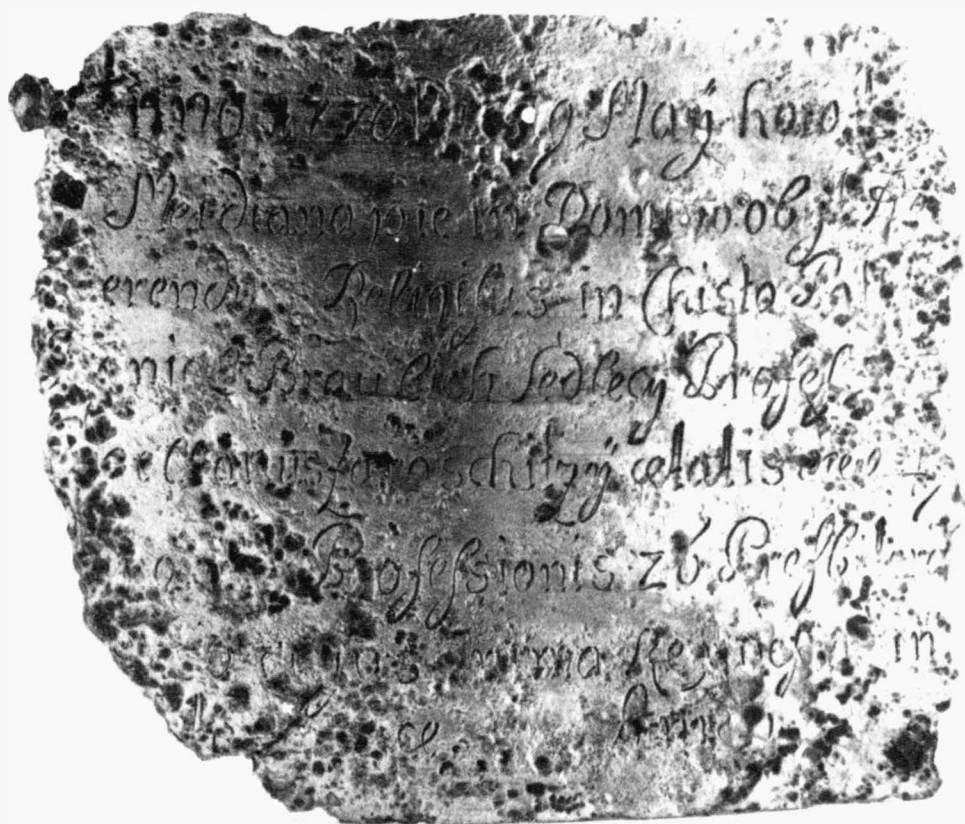
Tiskem: Grafia, n. p., Brno, provozovna 04, Gottwaldova 21

Vydáno jako rukopis — 450 kusů — neprodejné.

Tab. 50

Brno-město. Kostel Nanebevzetí P. Marie. 1 — Zelená hrobka pana Jindřicha z Lipé s úbrysy rakve; 2 — Hrobka pana Jindřicha z Lipé s porušeným pohřbením. — Mariä Himmelfahrt Kirche. 1 — Gemauerte Gruft des Herrn Jindřich z Lipé mit Sargunrissen; 2 — Gruft des Herrn Jindřich z Lipé mit gestörter Bestattung.

Tab. 51

Brno-město. Kostel Nanebevzetí P. Marie. 1 — Kovová destička s nápisem z hrobu v zadní části hlavní lodi; 2 — Dva náhrobní kameny v druhotné poloze pod podlahou sakristie. — Maria Hin-melfahrt Kirche. 1 — Täfelchen (Metall) mit Auschrift aus einem Grab im rückwärtigen Teil des Hauptschiffes; 2 — Zwei Grabsteine in sekundärer Lage unter dem Fussboden der Sakristei.